

SFRAGISTIKA

POJAM, VEZE SA DRUGIM POMOĆNIM NAUKAMA. Sfragistika je pomoćna historijska nauka koja u osnovi predmeta proučavanja ima razvitak, izradu i upotrebu pečata na poveljama i drugim javnim i privatnim ispravama. Povezana je sa drugim pomoćnim historijskim naukama. Sa heraldikom pošto se na dijelu grba nalaze predstave sa natpisima, koji su ponekad jedini izvor koji govori o pripadnosti grba. Sa diplomatikom je povezana jer su pečati gotovo neizostavni element bilo da su viseći ili utisnuti. Veze sfragistike sa numizmatikom nalaze se u činjenici da se na pečatima, kako metalnim tako i onim od voska istog vladara često nalaze iste predstave kao one na novcu. Putem pečata može se doći podataka o pojedinim vezama posjednika pečata sa drugim porodicama u čemu se ogledaju veze sfragistike i genealogije.

RAZVOJ SFRAGISTIKE. Počeci sfragistike mogu se uočiti još kod starih Grka koji su otiske na mekim predmetima (vosak, glina itd) nazivali "sfragis"-pečat.

Najstariji poznati pečati nastali su u Sumeru (III milenijum prije n. e.), a bili su u upotrebi i u Asiriji, Vaviloniji i Egiptu. Kod Egipćana su postojali razni likovi i znakovi na prstenju što se može smatrati početkom pečatnih prstenova.

Grci i Rimljani urezivali su znakove, slova i likove u dragulje koji su bili usađeni u u zlatno prstenje. Taj oblik pečata nazivan je "geame" kojima su se oni koristili kao sredstvom za pečaćenje. Pečati su počeli da se koriste u rimskom pravnom životu na način što su predstavljali mehaničko sredstvo za otvaranje isprava da ih neko ko nije smio ne bi mogao otvoriti, te još uvijek nijesu imali dokaznu snagu.

Biskupi su rano imali svoje pečate. Franački vladari iz dinastije Merovinga stavljali sun a svoje isprave pečate ali ne sa ciljem da isprave tako ovjere i ona dobije potvrdu autentičnosti. Oni su stavljali pečat kao znak prepoznavanja gdje se pogledom moglo utvrditi da se radi o kraljevskoj ispravi. U epohi Karolinga pečati su dobili značenje koje će

imati i tokom narednih vjekova sve do danas. Kako vladare iz ove dinastije nije krasila velika pismenost pečat sve više potpisuje potpis kao sredstvo ovjere.

Veća upotreba pečata počinje od XI vijeka. Od tog perioda njime se služi ne samo sveštenstvo, kneževi i crkveni kaptoli već ga počinju koristiti i gradske uprave, univerziteti koji se počinju osnivati. Oni koriste pečate kao sredstvo ovjere. Pečati počinju imati pravni efekat tako što se smatralo da je sadržaj te isprave pod kojim se pečat nalazio poznat vlasniku i da je sa njim saglasan pa je pečat imao dokaznu moć samo protiv vlasnika pečata. Dolazi do promjene tako što se u cilju sticanja vjere kod isprava javlja nastojanje za autentičnim pečatom. Sada takvi pečati dobijaju opštu snagu te se kao dokazno sredstvo ovjere koriste u i kod uređenja odnosa i trećih lica. Ovakva promjena uloge pečata imala je veliki uticaj u uređenju pravnih odnosa ne samo protiv njihovih vlasnika nego i protiv trećih lica. U oblasti kanonskog prava naročito je bio značajan akt pape Aleksandra III iz druge polovine XII vijeka koji kaže da će pred crkvenim sudovima dokaznu snagu imati isprave koje bude pisao javni pisar ili one koje budu imale autentičan pečat. Pečat je naročitu ulogu imao u poslednjim period srednjeg vijeka kada je predstavljao glavni dokaz autentičnosti isprave.

Početak sfragistike kao nauke može se vezati za XVIII vijek kada se javlja više djela koja se bave pečatima. Ta aktivnost nastavljena je krajem XIX i početkom XX vijeka.

SFRAGISTIKA NA JUŽNOSLOVENSKIM PROSTORIMA

CRNA GORA Tradicija postojanja pečata na području Dukljanske države poznata je otkrićem olovnog pečata vizantijskog tipa. On je pripadao Petru arhontu Duklje, dukljanskom vladaru. Pečat je 1884. pronašao francuski vizantolog Gustav Šlumberže (Gustave Schlumberger) Na pečatu stoji:

+ΠΕΤΡ(Ο)Υ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΔΙΟΚΛ(Ε)ΙΑ(Σ) ΑΜΗΝ (+ Petar, arhont Duklje.
Amin)

Balšići su takođe imali svoj pečat koji je sadržao rodovski grb (glava vuka). Vladari iz dinastije Crnojevića imali su svoje pečate. Radič i Stefan Crnojević imali su svoje pečate malih dimenzija koji su bili nečitke sadržine. Na poveljama Ivana Crnojevića nalaze se pečati na kojima su bili ugravirani simboli sa dvoglavim orlom. Svoje grbove imali su cetinjska mitropolija, kao i manastiri Savina, Pivski manastir, Morača. U doba cetinjskih mitropolita iz porodice Petrović Crna Gora imala je svoj pečat. On je služio za ovjeravanje crkvenih i državnih isprava. Na tim pečatima nalazili su se predstave državnog grba i odgovarajuća legenda.

SRBIJA Kod Srba prvi pomeni pečata vezuju se za doba Stevana Nemanje. Najstariji sačuvani pečat od voska nalazi se na ugovoru Stefana Nemanje i Dubrovnika 1186. godine. Nemanjin pečat pripadao je tipu vizantijskih pečata. Posle krunisanja Stevana Nemanjića za kralja takav tip pečata iščezava i pojavljuje se zapadni voštani pečat prestonog tipa, najstariji sačuvani primjerak je iz 1234. godine. Od vladara iz dinastije Nemanjića sačuvani su od Uroša I, njegove žene Jelene, kralja Milutina, iz perioda kada je Dušan bio kralj sačuvana su tri velika pečata, a iz carskog perioda nijedan veliki, a od malog postoje samo tragovi.

Posle Nemanjića sačuvani su pečati od kneza Lazara i Vuka Brankovića. Pečati srpskih vladara bili su zlatni, za povelje se koristio grčki termin „hrisovulja“ ili „zlatopečatno slovo“.

Od kralja Uroša (1243-1276) pojavljuju se domaći metalni pečati sa slovenskim natpisom. Povelja manastiru Bogorodice Bistričke predstavlja kralja u svečanom odijelu, na glavi mu je kruna, u desnoj ruci žezlo sa zvijezdama na kraju, lijeva ruka je na grudima. Pečati Uroševig naslednika naginju vizantijskoj tradiciji uz manje ili veće prisustvo zapadnog odnosno mletačkog uticaja. Izuzetak predstavlja pečat kralja Milutina izrađen u

obliku pljosnatog reljefa. Primjerci ostalih metalnih pečata iz XIV vijeka predstavljaju vizantijski tip bule iz epohe Paleologa. Finoćom izrade ističe se pečat na povelji iz doba Stefana Dečanskog.

Posle bitke na Kosovu mijenja se izgled srpske bule. Nestaje vizantijski tip pečata i opet se pojavljuje pečat sa izgledom zapadnih karakteristika. Pečate u to doba nijesu imali više samo krupni feudalci nego i gradovi, opštine, crkveni velikodostojnici. Poslednja bula sa pečatom jeste sa kraja XV vijeka despotice Angeline.

Sfragistikom kod Srba bavili su se Aleksa Ivić, Aleksandar Solovjev, Stojan Novaković, Stanoje Stanojević itd

BOSNA I HERCEGOVINA Pečati koji su se javljali na ovom prostoru predstavljaju naročitu grupu, ali čini se nedovoljno proučenu i obrađenu. Najstariji pečat sa tih prostora jeste onaj bana Ninoslava (1249) On je kao svoj pečat upotrijebio neku antičku prstenastu gemu. Prvi pečati nastali po uzoru na zapadnoevropske javljaju se u doba Kotromanića, gdje se javlja više vrsta i tipova gdje se ističe veliki prestoni pečat. Svoje pečate imale su velikaške porodice koje su se osamostalile krajem XIV i u toku prve polovine XV vijeka.

Prva osoba koja je pisala o bosanskim grbovima bio je Pavle Solarić koji je 1815. Godine objavio povelju kralja Dabiše i donio crtež njenog dvostranog pečata. Sredinom XIX vijeka Janko Šafarik objavio je pečat bana Ninoslava. Tokom 80-ih godina XIX vijeka vodila se velika polemika o izgledu nekadašnjeg bosanskog grba. U okviru te diskusije objavljeni su neki do tada nepoznati pečati iz epohe Kotromanića. Naročitu ulogu u proučavanju bosanskih pečata učinio je Lajoš Taloci, koji je objavio četrnaest bosanskih pečata i i napisao početkom XX vijeka posebnu studiju o njima.

Bosanskim i humskim pečatima bavio je Aleksa Ivić (1910) gdje je objavio reprodukcije 37 pečata bosanskih vladara i velikaša. Ovom temom bavili su se i Stanoje Stanojević i Pavao Anđelić.

HRVATSKA Na prostoru Hrvatske posebnu ulogu imao je kraljevski pečat koji je bio od voska i vrpcom povezan sa poveljom. Najstariji poznati pečat jeste pečat kralja Zvonimira iz 1070. godine. Iz XIII vijeka potiču prvi sačuvani pečati slavonskih banova, u toku tog vijeka javljaju se prvi poznati pečati velikaša Babonića i Šubića, kao i dalmatinskih crkvenih poglavara, biskupa i nadbiskupa. U XIV vijeku javljaju se pečati nižeg plemstva. To plemstvo najprije ima pečate na kojima su ornamentalni simboli da bi od XVII do XIX vijeka koristilo pečate na kojima su bili ugravirani njihovi grbovi. Dubrovačka Republika je od XIII vijeka koristila gradski pečat. Poseban značaj imali su pečati loca credibilia (vjerodostojna mjesta), naročito na prostoru Slavonije. Pečatima su se na prostoru Hrvatske bavili naročito Ivan Bojničić, Janko Belošević, Ante Gulin.

SLOVENIJA. Prvi primjeri upotrebe pečata u Sloveniji datiraju u XII vijek, da bi u XIII njegova upotreba postala masovnija. Počinju ga koristiti pripadnici višeg plemstva, ministrijali, manastiri, priori, opati. Od gradova u srednjem vijeku pečate su imali Piran, Maribor, Ptuj. Pečati na prostoru Slovenije imali su za uzor zapadnoevropske pečate.

MAKEDONIJA. Na području Makedonije nije bilo sopstvene tradicije izdavanja pečata. Na tom prostoru pečati se mogu naći jedino na poveljama vizantijski, bugarskih i srpskih vladara koje su oni izdavali manastirima u tim krajevima. Svoje pečate imali su ohridska arhiepiskopija, njen starješina, zatim manastiri, crkvene opštine, esnafi i škole.

PEČATI

Ako bi definisali pečate onda bi za njih mogli reći da predstavljaju otiske likova oko kojih se nalaze natpisi koji su ugravirani u pečatnjacima. Oni su najčešće utisnuti na donjem dijelu povelje, na kraju teksta, ili vise o povelji pričvršćeni uzicama od svile ili konca. Pečat se na povelju-ispravu koja se pečatila utiskivao pečatnjacima. Pečat je predstavljao jedan od pouzdanih jemstava da se ne radi o falsifikovanoj povelji, već da potiče od njenog izdavača. Kao dokazno sredstvo autentičnosti, pečat je u prednosti nad

potpisom jer je mogao biti upotrijebljen i od onog ko nije znao pisati, isto tako, u njegovu vjerodostojnost mogao se uvjeriti i onaj ko nije znao čitati. Ove okolnosti uticale su na činjenicu da pečati sve više potiskuju potpis kao dokaz vjerodostojnosti.

PEČATNJACI

Pečatnjaci predstavljaju predstavljaju pečatne štambilje. Oni se sastoje od metalne, kamene ili staklene pločice za koju je pričvršćen držak. Kod metalnih pečatnjaka taj držak je obično saliven sa pločicom u jednu cjelinu. Postoje pečatnjaci na kojima je pločica od metala ali je držak od drugog materijala, drveta, slonove kosti. Rijetki su cijeli pečatnjaci od kamena, stakla.

VRSTE PEČATNJAKA Da bi se pečati otiskivali upotrebljavane su razne vrste pečatnjaka.

1. Za otiske na mekom materijalu (vosak, pečatni vosak, hostija)pečatnjaci su najčešće od bakra ili bronce, rjeđe od željeza, srebra i bakra. Rijetki su bili pečatnjaci od zlata, ali su vrlo česta bila zlatna pečatna prstenja. Njima su se otiskivali pečati na pečatnom vosku na pismima, spisima i pošiljkama. Na takvim pečatnjacima umjesto metalnih pločica postojale su pločice od dragog kamenja rubina, karneola i oniksa. Na pečatnoj pločici pečatnjaka ipečatnog prstena urezani su simboli i negativni.

2. Za otiske od metala (olovo, zlato-bulle) korišćene su sprave od željeza u obliku makaza koje su na krajevima krakova imali dvije pločice na kojima su bili ugravirani negativni za avers (prednju stranu) i revers (stražnju stranu) pečata. U toku postupka pečačenja olovnih i zlatnih bula vrpca koja je visila postavila bi se na pločicu reversa i bila prekrivena rastopljenim metalom (olovom, zlatom). Zatim bi se te makaze zatvorile i nakon što bi se metal ohladio one su otvarane. Slična metoda primjenjivana je i kada su se postavljali viseći pečati od voska.

Veličina pečatnjaka zavisila je od namjene. Vladari su obično imali pečatnjake različitih veličina i oblika. Obično su se važne povelje pečatile velikim, a one manjeg značaja manjim pečatnjacima.

VRSTE PEČATA

Prema namjeni pečati se dijele u nekoliko kategorija.

1. Veliki pečat (sigillum magnum, maius ili maiestatis) koji je otisnut velikim pečatnjakom. Na takvim pečatima sve do novijeg vremena bio je prikazan lik vladar na prestolu oko kojeg su bili grbovi država kojima je upravljao. Na takvim pečatima srednjeg vijeka nalazi se i lik vladara sa viteškom opremom.

2. Mali pečat (sigillum minus, parvum, secretum) koji je otisnut pečatnjakom manjeg promjera. Koristio se za ovjeravanje povelja i spisa manjeg značaja.

3. Srednji pečat (sigillum mediocre) se rijetko upotrebljavao i to uglavnom za ovjeru manje važnih povelja.

4. Dvostruki pečati, koji su imali predstavu na aversu i reversu dijele se na dvije vrste:

-dvostruki pečati ako su od mekog materijala (voska) i bule (metal) a imaju obje strane jednake veličine.

-protupečati koji mogu biti tajni (sigillum secretum) i signete. Protupečati nastaje kada se na veći pečat utisne pečatnjak manjeg obima, sa ciljem povećanja pravne vrijednosti i umanjenja mogućnosti falsifikovanja. Ovaj običaj utiskivanja protivpečata koristio se u XIV i XV vijeku. Signete su predstavljali mali otisci sa pečatnjacima ili pečatnim prstenima koji su se koristili u privatnim korespondencijama.

5. Zajednički pečati. Oni predstavljaju pečate sa pečatnjacima gdje je više ljudi iniciralo njihovu izradu radi zajedničke upotrebe. Mogu biti dvostrani (lik muža i žene, feudalni gospodar i vazal) i jednostrani, na kojima su likovi tzv. suvlasnika pečata ili čak

nekoliko grbova vlasnika ili pečata s jednim grbom ako su suvlasnici braća, ili potiču iz istog roda.

FALSIFIKOVANJE PEČATA

Ova nezakonita pojava, kao i svi vidovi falsifikovanja prisutna je u Evropi još od XIII vijeka da je papa Inoćentije III skrenuo pažnju na te pojave koje su se ticale falsifikovanja pečata. U sfragistici postoje četiri tipa zloupotrebe pečata. Na južnoslovenskom području postoji jedan primjer istinitog falsifikovanja pečata. To je primijenio Radoslav Pavlović kada je 1427. godine Dubrovčanima prodao Konavle, ali se pokajao. U sporu koji je pred turskim vlastima poveden kao dokazni material priložena je falsifikovana povelja sa falsifikovanim pečatom. Drugi slučaj falsifikovanja pečata ticao se nasljedstva srpskog despota Đurađa Brankovića, gdje je njegova unuka Jelena falsifikovanom ispravom kod Dubrovčana pokušala da dođe do dijela nasljedstva koji je pripadao njenom ocu Lazaru.

MATERIJAL ZA IZRADU PEČATA

Pečati su izrađivani od metala, voska – pečatnog voska, oblatna –hostija

1. METAL Od metala od kojih su se pečati izrađivai na prvom mjestu jeste **zlato**. Od tog metala izrađivani su pečati na poveljama vizantijskih careva u IX vijeku. Ti su pečati nazivani hrisobulama (zlatnim pečatima). U zapadnoj Evropi povelje sa zlatnim pečatima izdavali su carevi, još od vremena Karla Velikog, ali je najstariji sačuvani primjerak iz doba njemačkog cara Henriha II (1020. god.) Iz sredine XIII vijeka sačuvan je zlatni pečat kralja Bele IV u povelji izdatoj gradu Zagrebu. Srebrni pečati jesu rijetka kategorija, dok su olovni pečati znatno više zastupljeni na poveljama zapadnih vladar, papa i vizantijskih careva. Osim vizantijskih careva njima su se koristili i drugi svjetovni crkovni činovnici. Ova upotreba olovnih pečata iz Vizantije raširila se i u susjedne zemlje koje su bile pod njenim

kulturnim uticajem (Srbija, Bugarska, Rusija), kao i u mediteranskim zemljama Španiji, Italiji, Francuskoj, ali bez vizantijskih simbola.

Papski olovni pečat počinje da se koristi još od kraja VII vijeka. Od doba Urbana II (1088-1099) papski pečati na aversu imaju predstavu glave sv. Petra i Pavla, okrenute jedan ka drugom, dok se na reversu nalazi predstava vladajućeg pape. Olovni pečati iz Vizantije počeli su da se koriste i u papskoj kancelariji. Pečati mletačkih duždeva takođe su bili olovni sa predstavom sv. Marka na aversu dok se na reverse nalazilo ime vladajućeg dužda.

2. VOSAK Najstariji pečati bili su od voska. U početku voštani pečati nijesu bili obojeni da bi od XIII vijeka postojao veći broj boja za bojanje pečata od voska. Uglavnom su korišćene crvena i zlatna, a onda i ostale heraldičke boje. Kao material za pečačenje pečatni vosak je polovinom XVI vijeka istisnuo pravi vosak.

3. OBLATNA U pitanju je beskvasni hljeb koji se počinje koristiti u XVI vijeku. Na našim prostorima ovaj tip pečačenja nije se mnogo razvio za razliku od zapadne Evrope gdje je bio na snazi do XIX vijeka.

PEČAČENJE

Postoje dva načina za pričvršćivanje pečata na povelju-ispravu:

1. PRIČVRŠĆIVANJE. Najprostiji način pričvršćivanja pečata jeste njegovo lijepljenje. Od XI vijeka sve više u upotrebi jesu viseći pečati. Na zapadu su nalijepljeni pečati rijetki sve do XV vijeka kada se sa većom upotrebom papira pečati pričvršćuju lijepljenjem. U Vizantiji je je za prostagma (carska naređenja) trajno ostao u upotrebi nalijepljeni pečat. Prostagma koja je bila složena u nekoliko pregiba obavila bi se poprečno trakom pergamenta ili papira. Na sastav trake se stavljao vosak i napravio nalijepljeni pečat koji je zatvarao prostagmu. Ovaj način pečačenja preuzela je i srpska kancelarija u srednjem vijeku.

Prema zaštiti površine postoje tri grupe nalijepljenih pečata: a) nezaštićeni pečati, b) pečati trajno spojeni sa papirom c) pečati sa papirom samo djelimično zaštićeni.

Prema načinu pričvršćivanja aktivnosti se mogu klasifikovati na sledeći način:

a) prosto lijepljenje pečata gdje se vosak nalije na pergament ili papir, na prednju ili zadnju stranu i na vosak se utisne pečatnjak.

b) vosak naliven na prorezane rupice, smatralo se da tako vosak neće otpadati kao u slučaju prostog lijepljenja.

c) na prorez nalijepljeni pečati, gdje se na povelju urežu dva paralelna proreza. U te proreze, na traku koja se njima napravila, sipao se rastopljeni vosak i u njega utiskivan pečatnjak. Ovaj način pričvršćivanja pečata primjenjivao se samo u srpskoj kancelariji, odakle je prešao u kancelariju Balšića.

d) pričvršćivanje pomoću traka, na povelju bi se napravila nekoliko proreza (1-4) kroz proreze bi se provukle trake od papira ili pergamentai na spojeve traka bi se nalio vosak i u njega udario tipar.

2. UTISKIVANJE U ovom slučaju na mjestu utiskivanja pravio bi se rez u obliku malog krsta. Četiri kraja koja bi tako nastala prevrnula bi se i u njih bi sipan vosak u koji bi se utisnuo pečatnjak. Vosak bi prošao na zadnju stranu isprave i tako učvrstio pečat. Takav način pečaćenja primjenjivan je na poveljama obično u donjem desnom uglu. U XV vijeku na mali komad papira nalio bi se vruć vosak i pričvrstio na povelju, a zatim se na njega utisnuo pečatnjak.

VIŠEĆI PEČATI

Iz Engleske (XI vijek) vodi običaj da se pečat na povelju stavlja vješanjem. Taj običaj proširio se brzo na Francusku, a u XII vijeku počeo se koristiti i u ostalim zemljama. Ovakvi

pečati počeli su se koristiti iz razloga što je u ovom slučaju teže bilo falsifikovanje, ostajalo je više mjesta za tekst, na jednu povelju je moglo stati više pečata, povelje sa visećim pečatima su se mogle bezbjednije od oštećenja presavijati.

OBLIK I VELIČINA PEČATA

OBLIK Pečati su u osnovi okrugli ali mogu biti: jajoliki (ovalni), vodoravni jajoliki, vodoravno šiljasto jajoliki, poput kruške, u obliku štita, bademast (kod sveštenika), srcoliki, trouglasti, trouglasti okrenut prema gore, četvorougaoni, u obliku triju spojenih polukrugova, u obliku krsta, u obliku romba.

VELIČINA Velčina pečata je raznolika, od 5mm do 175 mm. Prosječna veličina pečata cara Leopolda I (1658-1705) jeste 140 mm, što je izuzetak.

TIPOVI PEČATA. Pečati sa natpisima i likovima mogu biti:

1. Natpisni pečati: a) bez imena vlasnika, b) sa imenom vlasnika
2. Likovni pečati: a) bez imena vlasnika, b) sa imenom vlasnika
3. Portretni pečati: a) bez grba: glava, poprsje ili lik do koljena; čitav lik-stojeći, sjedeći, klečeći, konjanik.
b) sa glavom: glava, poprsje ili lik do koljena; čitav lik stojeći, sjedeći, klečeći

Na portretnim pečatima su vladari koji nijesu imali kraljevski naslov. Na pečatima vladarev lik prikazan je stojeći, sjedeći i klečeći. U slučaju da stoji, drži koplje ili žezlo, ako sjedi, sjedi na prestolu, a ako kleči obraća se svecu-zaštitniku.

4. Grbovni pečati: a) samo sa grbovima: u polju pečata; na štitu ili zastavi

b) samo sa šlemom ili nakitom: u polju pečata; u štitu

c) sa potpunim grbom (štit, šljem, nakit, plaštevci)

VLASNICI PEČATA To su u srednjem vijeku mogli biti: carevi i kraljevi, carice i kraljice, visoko plemstvo, niže plemstvo, visoko i niže sveštenstvo, crkvene korporacije (kaptoli, samostani, bratovštine), građanstvo, gradovi oblasti, univerziteti i slične škole, cehovi.

NATPISI

U najvećem broju slučajeva pečati su snabdjeveni natpisom tj. tekstom. Taj natpis može biti raznolik. Može imati samo monogram ili samo početna imena vlasnika, a može biti kombinacija monograma i duže legende. Monogram-inicijali se ne nalaze na vladarskim pečatima, ali su češći kod privatnih pečata. Pismo teksta natpisa može biti grčko, latinsko i ćirilsko. Na prostoru srednjovjekovne Zete tekst na pečatima je bio na latinskom i ćirilskom pismu.

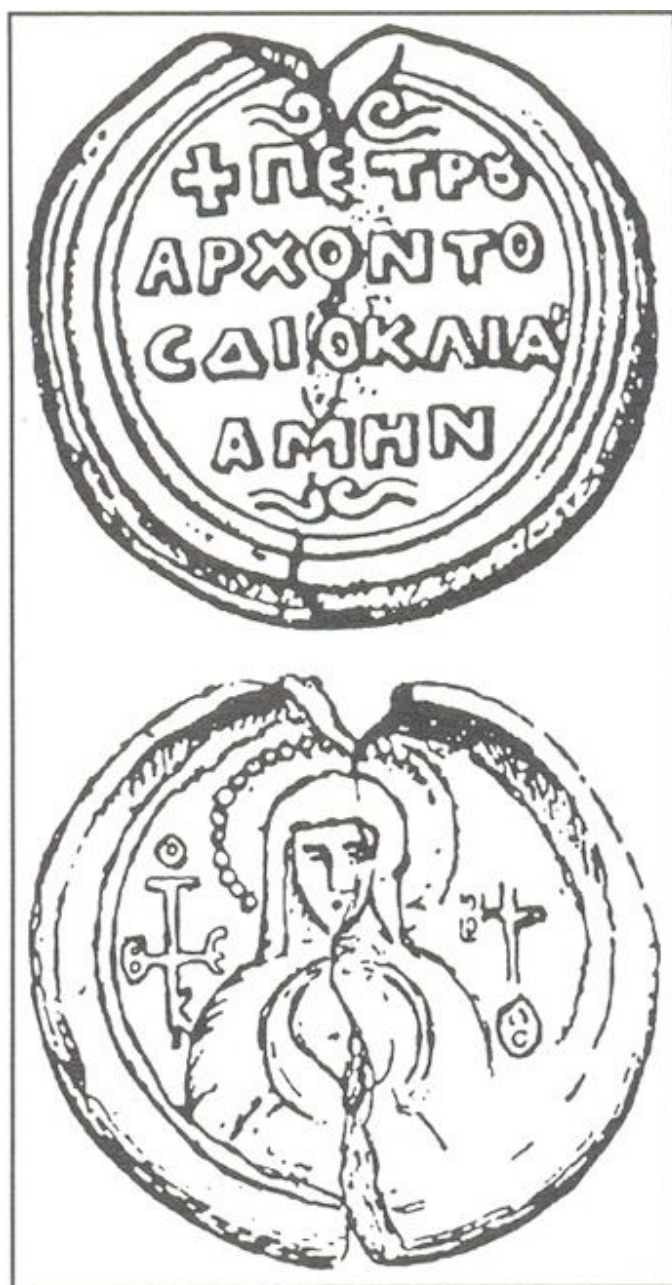
Natpise na pečatima možemo podijeliti u tri grupe:

-natpisi koji okružuju rub pečata, od unutrašnjeg polja dijeli ih niz bisera.

-natpisi postavljeni u polju pečata

- rubni natpisi koji su najčešće gesla, a nalaze se na rubovima dvostranih pečata

Na natpisima se obično nalaze imena vlasnika, njihov društveni položaj i eventualne službe. Natpisi najčešće počinju sa krstom, idu od vrha pečata preko lijeve na desnu stranu i završavaju se zvijezdom ili tačkom.

Olovni pečat arhonta Petra (Petrislava), oca bl. Vladimira (X v.). Numizmatička zbirka u Berlinu, crtež Dardelasa u Šlumberžeovoj zbirci (1884)